Door de lichte onderzijde wekken deze rotganzen vaak de indruk wat robuuster van postuur te zijn dan de donkerder typen van de Rotgans. Witbuikrotgans adult. Foto: Theo Bakker.

Deel 8

De Witbuikrotgans *Branta (bernicla) hrota*

Leo van den Bergh

Inleiding

Evenals dat in de groep der 'grauwe ganzen' van het genus *Anser* het geval is bij de Kolgans *Anser albifrons* vinden we ook bij de 'zwarte ganzen' van het genus *Branta* een type gans dat zowel in het Palearctische als in het Nearctische gebied voorkomt en daarmee een, weliswaar enigszins verbrokkelde, wereldomspannende verspreiding kent. De rotganzen bewonen namelijk de arctische toendra's van Noordoost-Groenland, van Svalbard (Spitsbergen)-Franz Josefland en van de noordelijke kustgebieden van Rusland en Siberië en zij komen ook in Amerika voor in de hoognoordelijke delen van Alaska en Canada.

Deze ganzen broeden in het algemeen sterk geconcentreerd in grotere of kleinere kolonies die zowel op eilanden als in kustzones van het vasteland gesitueerd kunnen zijn. Doordat deze vogels sterk gebonden zijn aan zilte milieus verloopt ook hun jaarlijkse trek voornamelijk langs kusten en over open zee naar overwinteringsgebieden die gevormd worden door ondiepe kustzeeën met periodiek droogvallende slikken, wadden, schorren en kwelders. Plaatselijk zijn de rotganzen in de recente tijd ook agrarische percelen als voedselhabitat gaan benutten en zij foerageren daar overwegend op grasland met een korte vegetatie en op akkers met ontkiemend wintergraan.

Er worden van de Rotgans *Branta bernicla* vier geografische typen onderscheiden, namelijk *bernicla, hrota, orientalis en*

nigricans. Hiervan komen er twee als regelmatige wintergast langs de kusten van West-Europa voor, waarvan de Zwartbuikrotgans *Branta bernicla* verreweg de talrijkste is. De Witbuikrotgans *Branta hrota* is een veel minder talrijke vogel, terwijl er nu en dan enkelingen of familieverbanden van de Zwarte Rotgans *Branta nigricans* worden gezien. Vanwege hun geografisch gescheiden voorkomen worden *bernicla, hrota* en *nigricans* door de Commissie Systematiek Nederlandse Avifauna sinds kort als zelfstandige soorten beschouwd. In het noordoosten van Canada broeden zowel *hrota* als *nigricans* op Melville Island in het noordwesten van de Queen Elizabeth archipel.

Verspreiding en aantallen

De Witbuikrotgans *Branta hrota* broedt en overwintert zowel in het Palearctische als in het Nearctische gebied. In Europa betreft het vogels die behoren tot de broedpopulatie van Svalbard-Franz Josefland en van Kilen in het noordoosten van Groenland. Het laatstgenoemde broedgebied werd pas in de jaren tachtig ontdekt, terwijl er van de Franz Josef archipel zeer fragmentarische informatie beschikbaar is. Dit hoognoordelijke gebied werd gedurende de periode 1920-2000 namelijk slechts zesmaal door ornithologische expedities bezocht. Drie van deze expedities hadden betrekking op hetzelfde eiland in deze, uit enkele tientallen grotere en kleinere eilanden bestaande, arctische archipel, waarvan de noordelijke delen permanent door pakijs zijn ingesloten en daardoor voor onderzoekers vrijwel onbereikbaar zijn.

De broedvogels van deze populatie kennen slechts een zeer beperkte winterverspreiding met zwaartepunten in het Limfjord, langs de westkust van Jutland in Denemarken en in het Lindisfarne National Nature Reserve rondom Holy Island aan de Engelse noordoostkust van Northumberland. In Nederland worden grotere aantallen van deze ganzen vooral bij strenge koude gezien in het Waddengebied, langs de Noordzeekust van Noord- en Zuid-Holland en zeer plaatselijk in het Deltagebied.

In het noordoosten van Canada komt op de Queen Elizabeth eilanden een broedpopulatie voor waarvan een gedeelte de winter doorbrengt aan de Amerikaanse

Een adulte (voorgrond) en juveniele Witbuikrotgans (rechts) naast twee adulte Zwartbuikrotganzen (naar: P.A.D. Hollom, The Popular Handbook of British Birds).

oostkust langs de Atlantische Oceaan, terwijl een in omvang vrij constante groep via Groenland en IJsland naar overwinteringsgebieden in Ierland trekt. Kleine aantallen ganzen van deze populatie overwinteren op de Kanaal eilanden en langs de kusten van Bretagne, Normandië en Picardië in Frankrijk.
Tot aan het einde van de jaren dertig overwinterden er jaarlijks kleine aantallen Witbuikrotganzen op Islay en andere eilanden van de Hebriden. Tegenwoordig worden zij daar nog slechts gedurende de voorjaarstrek in april en begin mei gezien, waarbij het meestal slechts bescheiden aantallen betreft die doorgaans kortstondig blijven pleisteren.
De Witbuikrotgans is in Europa een schaarse vogel, waarvan de broedpopulatie van Svalbard-Franz Josefland en Groenland slechts circa 5600 exemplaren omvat. Aanzienlijk omvangrijker is de broedpopulatie van Noordoost-Canada, waarvan circa twintigduizend ganzen de winter doorbrengen in Ierland en voor een klein gedeelte ook op de Kanaal eilanden en langs de Atlantische westkust van Noord-Frankrijk. Aan de oostkust van Noord-Amerika overwinteren circa 140.000 van deze ganzen, terwijl er naar schatting tienduizend verblijven aan de Amerikaanse westkust, vooral in Pallida Bay in de staat Washington.
De totale wereldpopulatie van de Witbuikrotgans *hrota* bedraagt omstreeks 176.000 vogels en lijkt gedurende de laatste decennia van de twintigste eeuw vrij stabiel gebleven te zijn.

Herkenning
Zoals de naam reeds aangeeft is de Witbuikrotgans vooral herkenbaar aan de lichte onderzijde, die echter kan variëren van licht bruingrijs tot grijswit en alleen bij bepaalde lichtval een werkelijk witte aanblik biedt. Ook de flanken zijn bij deze vogel licht gekleurd, maar door de donkere veerzomen van de dwarsbandering op de flanken en bij de borststreek maakt het verenkleed vaak een wat 'mottige' indruk.
De donkere bovendelen contrasteren scherp met de lichte zijde en buik en evenals bij de andere rotganzen bezitten adulte vogels een witte vlek op de zijkant van de hals. Door de lichte onderzijde wekken deze ganzen vaak de indruk wat robuuster van postuur te zijn dan de donkerder soorten zoals *bernicla* en *nigricans*, maar de afmetingen van deze verschillende typen vertonen nauwelijks afwijkingen. Ook het stemgeluid van alle rotganzen komt sterk overeen.

Voorkomen in Nederland
De eerst bekende Witbuikrotgans, een adult vrouwtje, werd vermoedelijk op 2 februari 1861 op Wieringen verzameld. Hoewel er op de wadden en kwelders rondom het toenmalige eiland Wieringen intensief op Rotganzen werd gejaagd, kwam *hrota* daar toen kennelijk slechts sporadisch voor, want in 1908 schrijft Snouckaert von Schauburg: 'of *B. b. glaucogaster* (= syn. hrota) in Nederland is waargenomen is mij onbekend'.
Toentertijd werd de Witbuikrotgans beschouwd als een dimorfe vorm van de gewone Rotgans *bernicla*. In de eerste decennia van de twintigste eeuw verschenen deze ganzen vooral tijdens streng winterweer langs de Nederlandse kust en hun komst had dikwijls een invasieachtig karakter. Iets dergelijks deed zich voor in de winters van 1911-'12 en van 1934-'35, maar pas sinds het einde van de jaren zeventig van de vorige eeuw lijkt er sprake te zijn van een regelmatig voorkomen. Tóch zijn er aanwijzingen dat de Witbuikrotgans ook in vroeger jaren in aanzienlijk groter aantal in ons land voorkwam dan bekend is, want op Wieringen maakte *hrota* rond 1930 dikwijls circa 10% van de met netten gevangen rotganzen uit. Aangezien vangsten konden oplopen tot zo'n vijfendertig ganzen per slag en er per vanger in één winterseizoen zeker enkele honderden vogels bemachtigd werden, moet het toen aanzienlijke aantallen van deze vogels betroffen hebben. Veldwaarnemingen van Witbuikrotganzen bleven echter schaars en alleen tijdens koude winterse perioden werden deze vogels in grotere aantallen in ons land gesignaleerd.
Zo werden er in de strenge winter van 1978-'79 circa tweehonderd exemplaren geteld, in de seizoenen 1981-'82, 1984-'85 en 1986-'87 circa honderd en in de winter 1995-'96 ruim duizend. Dit topaantal werd vastgesteld gedurende de eerste dagen van maart en omvatte circa

18% van de totale Oost-Atlantische populatiegroep.
Ook in het winterseizoen 1996-'97 werd Nederland door een relatief groot aantal Witbuikrotganzen bezocht, namelijk circa 350 vogels. Nadien werden er ook in koudeperioden van de winters 2001-'02 en 2002-'03 enkele honderden Witbuikrotganzen in ons land gezien, maar normaliter verschijnt deze gans tegenwoordig in zachte winters slechts met maximaal enkele tientallen exemplaren op de Nederlandse pleisterplaatsen in het Waddengebied en de Delta, maar ook langs de kusten van Noord- en Zuid-Holland. Vooral op Wieringen en bij De Putten langs de Hondsbossche Zeewering wordt de Witbuikrotgans iedere winter waargenomen.
Tijdens koude-invasies worden deze ganzen soms op onverwachte plaatsen aangetroffen, zoals het geval was op 2 januari 1996, toen er zich een groepje van 34 exemplaren ophield op het Noordzeestrand bij Camperduin, terwijl er 33 exemplaren op 6 januari 1996 werden gezien op het strand bij IJmuiden. In januari 1996 werden er bovendien op verschillende plaatsen langs de kust van Zuid-Holland foeragerende groepen Witbuikrotganzen op strekdammen aangetroffen. Deze waarnemingen geven aan dat het voor de Witbuikrotgans zinvol kan zijn om tijdens koudeperioden de gehele Noordzeekust, niet alleen van West-Nederland maar ook die van de Waddeneilanden, op de mogelijke aanwezigheid van deze ganzen te controleren.
Bij de influx van de winter 1995-'96 kwamen er op enkele plaatsen recordaantallen van deze ganzen voor. Zo was er bijvoorbeeld een groep van 101 vogels aanwezig op Wieringen op 18 januari 1996 en werden er in de Vereenigde Harger- en Pettemerpolder bij Camperduin op 2 maart 1996 maar liefst 310 Witbuikrotganzen geteld. Ook uit de Huisduinerpolder bij Den Helder, waar op 25 februari en 3 maart 1996 een groep van driehonderd exemplaren graasde en van de Friese Waddenkust bij Pingjum werden flinke aantallen gemeld. In laatstgenoemd gebied betrof het op 22 en 29 januari 1996 respectievelijk 86 en 78 individuen.
In het binnenland wordt de Witbuikrotgans slechts weinig opgemerkt en meestal

Aan het begin van de twintigste eeuw was de Witbuikrotgans kennelijk niet zeldzaam op het eiland Wieringen, getuige deze vangst van ten minste vijf exemplaren. Deze opname van rotganzenvangers met hun buit werd gemaakt tussen 1928 en 1930. Foto: Gemeentearchief Wieringen.

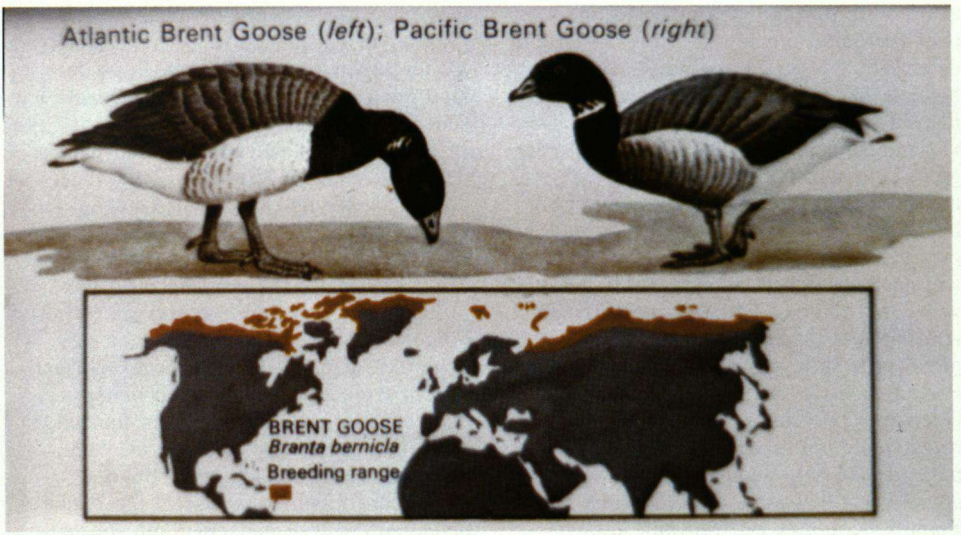

De Rotganzen *bernicla, hrota, nigricans* en *orientalis* bewonen de toendragebieden rondom de Noordpool. Links Witbuikrotgans B. *hrota* en rechts Zwarte Rotgans *B. nigricans* (naar: O.J. Merne, Ducks, Geese and Swans).

is dit het geval gedurende strenge winters, waarbij zij soms vrij ver landinwaarts kunnen doordringen. Er hielden zich bijvoorbeeld vanaf 6 januari 1996 dertien tot veertien van deze ganzen op langs de Lek bij Lexmond-Vianen (Z.-H./Utr.). Op 3 maart 1979 werd een exemplaar gezien in de Ooijpolder bij Nijmegen, waar zich in januari 1996 twee vogels vertoonden, terwijl er toen drie Witbuikrotganzen verbleven langs de IJssel bij Velp/Arnhem. De soort werd tijdens de invasie van 1995-'96 zelfs langs de Maas in Noord-Limburg gezien, waar in februari drie vogels bij Well werden gemeld. In de maand februari 1996 verschenen er ook kleine groepjes op verschillende plaatsen in het IJsselmeergebied, zoals twaalf exemplaren bij Kampen (Ov.), drie exemplaren in Oostelijk Flevoland en drie ganzen langs het Veluwemeer bij Nunspeet (Gld.). Recentelijk werden er in de winter 2001-'02 drie vogels gezien aan het Zwarte Meer (Ov.).

Hoewel ongetwijfeld de meeste Witbuikrotganzen die Nederland bezoeken, behoren tot de broedpopulatie van Svalbard is er ook een geval bekend van een op 30 juli 1975 op Bathurst Island, Canada geringde vogel die zich in de herfst van dat jaar ophield te Lindisfarne in Engeland, en vervolgens werd gezien op 8 april 1976 op Schiermonnikoog en ook nog op 2 mei 1976 in de Linthorst Homanpolder langs de Groningse kust. Hieruit blijkt dat ook broedvogels van de populatie uit Noord-Amerika tot in Nederland kunnen voorkomen.

Discussie

De wereldpopulatie van de Witbuikrotgans valt uiteen in een West-Atlantische en een Oost-Atlantische groep en de Europese overwinteringsgebieden liggen vooral langs de kusten van Ierland, op de Kanaal eilanden en het Noord-Franse kustgebied en plaatselijk aan de Noordzee in Engeland, Denemarken en Nederland. Om hun Europese overwinteringsgebieden te bereiken volgen de Canadese broedvogels een zuidoostwaarts gerichte trekroute die over Groenland en langs de oostkust van IJsland naar Ierland voert. Vandaar trekken enkele honderden ganzen verder naar de Kanaal eilanden en de kusten van Bretagne en andere delen van Noord-Frankrijk.

De broedpopulatie van Svalbard, waartoe ook de ganzen worden gerekend die nestelen in Kilen in het noordoosten van Groenland, overwintert uitsluitend rondom de Noordzee en deze vogels volgen derhalve een standaardtrekrichting die varieert tussen zuidzuidwest (Svalbard) en zuidzuidoost (Kilen).

Pas recentelijk is vastgesteld dat er op verschillende eilanden van de Franz Josef archipel in de Noordelijke IJszee nog

altijd Witbuikrotganzen broeden, maar over de totale omvang van de populatie en de trekroutes van de vogels is niets bekend. Voorlopig wordt ervanuit gegaan, dat het slechts een zeer kleine populatie van minder dan vijftig paren betreft, maar gezien de enorme uitgestrektheid en moeilijke bereikbaarheid en begaanbaarheid van het gebied kunnen dat er niet onaanzienlijk meer zijn. Nader onderzoek van de Franz Josef archipel is dan ook zeer wenselijk, temeer omdat er aanwijzingen zijn dat er zich daar wellicht tevens nog onbekende broedplaatsen van de Kleine Rietgans *Anser brachyrhynchus* bevinden. Overigens lijkt het erop, dat de Witbuikrotgans gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw een aanzienlijk groter areaal heeft bewoond, dat met name Nova Zembla, Kolgujev en westelijk Taimyr omvatte. Alphéraky noemt deze gebieden namelijk in 1904-'05 als herkomst van balgmateriaal dat respectievelijk door Fielden en Brown, Trevor-Battye en Middendorff verzameld was. Op het eiland Kolgujev zouden toentertijd zowel Witbuik- als Zwartbuikrotganzen gebroed hebben en Trevor-Battye maakt melding van vogels die intermediair waren tussen deze beide vormen, hetgeen op kruisingen zou kunnen wijzen.
Evenals de Zwartbuikrotgans *Branta bernicla* hebben ook de Witbuikrotganzen gedurende de laatste decennia van de twintigste eeuw hun voedselstrategie veranderd. Behalve ondergedoken of periodiek droogvallende vegetaties van Zeegras, Ruppia, Zeesla, Darmwier of andere zoutwaterplanten en kwelderbegroeiingen in getijdengebieden benutten zij nu ook binnendijks gelegen agrarische percelen als voedselhabitat. Zo worden zij tegenwoordig op verscheidene plaatsen grazend in graslanden of op akkers met wintergranen aangetroffen en in Nederland doen zij dit dikwijls in het gezelschap van Zwartbuikrotganzen.
In het noordoosten van Engeland dateert de overschakeling van maritieme vegetaties naar agrarische percelen uit de strenge winterperiode van 1995-'96, toen de Witbuikrotganzen in de pleisterplaats Lindisfarne voor het eerst het wad verruilden voor percelen wintergraan in het binnenland. In Denemarken weten de Witbuikrotganzen in het vroege voorjaar te profiteren van graan dat op beheerspercelen uitgestrooid wordt om ganzen, in het bijzonder Kleine Rietganzen, van schadegevoelige percelen te houden. Echte conflictsituaties tussen agrarische belangen en deze ganzen lijken tot dusverre nergens voor te komen en de Witbuikrotgans is dan ook in nagenoeg zijn gehele verspreidingsrange een beschermde vogel waarop slechts zeer plaatselijk en in geringe mate gejaagd wordt.
De Witbuikrotgans vertoonde zich gedurende de laatste decennia van de twintigste eeuw in toenemende mate in ons land en hoort tegenwoordig tot de vaste wintergasten, zij het dat de aantallen meestal aan de lage kant blijven. Zodra er echter sprake is van substantiële koude in het Noordzeegebied dan komen de Witbuikrotganzen in beweging en kunnen de aantallen bij ons soms explosief toenemen. Deze toename bij ons correspondeert doorgaans met een stijging van het aantal overwinteraars in Lindisfarne, Engeland, terwijl in dezelfde perioden de aantallen in Denemarken sterk afnemen.

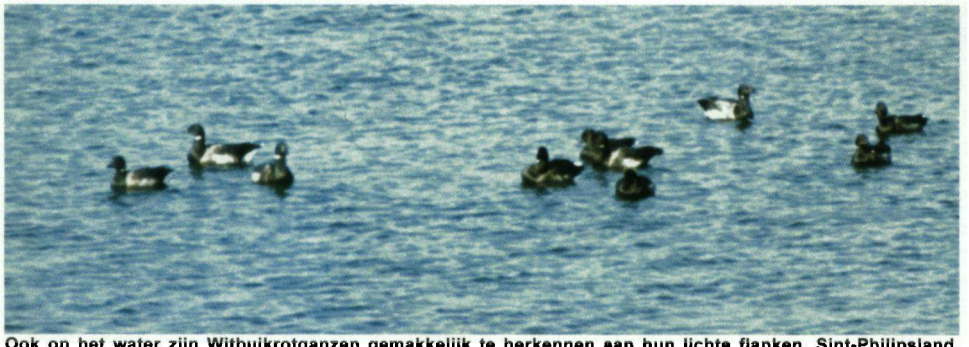

Ook op het water zijn Witbuikrotganzen gemakkelijk te herkennen aan hun lichte flanken. Sint-Philipsland, Zeeland, 15 maart 1980. Foto: Leo van den Bergh.

Summary
According to a recent decision of the Commission for the Systematics of the Dutch Avifaunal List (C.S.N.A.), the Light bellied Brent Goose is conceived as a species since 1999, with the scientific name *Branta hrota*.
The species breeds in the northernmost parts of both Palaearctic and Nearctic of which the size of the population of the latter will be by far the biggest, with an actual level of about 160.000 birds, merely wintering along the Atlantic coast of the USA. About 20.000 birds of this population are wintering in Ireland, with small numbers staging also on the Channel Islands and on some locations along the northern coast of the France mainland.
The eastern population group breeds on Svalbard, Northeastern Greenland and to an unknown extent also on some islands of the Franz Josef archipelago. The actual size of this population will be in an order of 6500-7000 birds. The main wintering areas of these geese are located in the Limfjord-region of Denmark and at Lindisfarne, Northumberland, in the northeast of England.
As the Light-bellied Brent seems to have been a scarce visitor to the Dutch coastal areas during the first half of 20th century, there is at least some evidence that these birds were regularly captured in some numbers by geese fowlers on the former island of Wieringen during the 1920s and 1930s.
Anyway, during the years 1978-2004 increasing numbers of Light-bellied Brent Geese were visiting The Netherlands as a result of severe cold in the northern part of the North Sea, especially in Denmark. So, numbers could regularly be in an order of several hundreds of birds, with a maximum number of about a thousand geese during early March 1996. However, during normal winters usually very small numbers of these geese are visiting the Dutch haunts.

■ L.M.J. van den Bergh, Bieskamp 74, 6651 JN Druten.

LITERATUUR:
Alphéraky, S. (1904-'05): The Geese of Europe and Asia. Translated version. London.
Berg, A.B. van den (1984): Invasie van de Witbuikrotgans *Branta bernicla hrota* in Nederland in de winter 1981/82. Limosa 57 (4): 129-132.
Berg, A.B. van den (1986): Influx van Witbuikrotgans in Nederland in januari-maart 1985. Dutch Birding 8 (2): 59-60.
Berg, A.B. van den & C.A.W. Bosman (1999-2001): Zeldzame vogels van Nederland. Haarlem/ Utrecht.
Berrevoets, C. (1988): Witbuikrotgans in Deltagebied in winter van 1986/87. Dutch Birding 10 (2): 82-85.
Clausen, P., J. Madsen, S.M. Percival, G.Q.A. Anderson, K. Koffijberg, F. Mehlum & D. Vangeluwe (1999): Light-bellied Brent Goose *Branta bernicla hrota* in: **J. Madsen, G. Cracknell & A.D. Fox (red.):** Goose Populations of the Western Palearctic, bladz. 312-327. Wetlands International Publication. No. 48. Wageningen/Rønde.
Commissie voor de Nederlandse Avifauna (1970): Avifauna van Nederland. Leiden.
Delacour, J. (1954): Waterfowl of the World. Vol. 1. London.
Hjort, C., E. Håkanson & P. Mølgaard (1987): Brent Geese *Branta bernicla hrota*, Snow Geese *Anser caerulescens* and Barnacle Geese *Branta leucopsis* on Kilen, Kronprins Christian Land, Northeast Greenland. Dansk Ornithologisk Førenings Tidsskrift 81: 121-128.
Hollom, P.A.D. (1968): The Popular Handbook of British Birds. Londen.
Lambeck, R.H.D. (1981): Witbuikrotganzen *Branta bernicla hrota* in het Deltagebied in de winter van 1978/79. Limosa 54 (2): 47-51.
Lebret, T., Th. Mulder, J. Philippona & A. Timmerman (1976): Wilde ganzen in Nederland. Zutphen.
Merne O.J. (1974): Ducks, Geese and Swans. Londen.
Merne, O.J., D. Boertmann, H. Boyd, C. Mitchell, M. O'Brian, A. Reed & A. Sigfusson (1999): Light-bellied Brent Goose *Branta bernicla hrota* in: **J. Madsen, G. Cracknell & A.D. Fox (red.):** Goose Populations of the Western Palearctic, bladz.: 298-311. Wetlands International Publication No. 48. Wageningen/Rønde.
Mullarny, K., L. Svensson, D. Zetterström & P.J. Grant (2003): ANWB-Vogelgids van Europa. Baarn.
Ogilvie, M. & S. Young (1998): Photographic Handbook of the Wildfowl of the World. London.
Scott, D.A. & P.M. Rose (1996): Atlas of Anatidae Populations in Africa and Western Eurasia. Wetlands International Publication 41. Wageningen.
Snouckaert von Schauberg, Mr. dr. R.C.E.G.J. baron (1908): Avifauna Neerlandica. Leeuwarden.